

בר רפפורט

מכון מיתווים – המכון הישראלי
למדיניות-חוץ אזורית

רועי קיבריק

מכון מיתווים – המכון הישראלי
למדיניות-חוץ אזורית

ציטוט מומלץ

רפפורט ב וקיבריק ר. 2024. שיקום
מדיני-סביבתי בר-קיימא: הנגב
המערבי ועזה יכולים לפרוח רק יחד.
אקולוגיה וסביבה 15(1).

מינונית מחוררת מיריות מטבח השבעה באוקטובר, בצומת הקשתות. השאלה היא לא איך הופכים את המינוניות למרחבים רב-שימושיים אלא כיצד הופכים אותן במהרה ככל הניתן ללא רלוונטיות | צילום: אלה דוידוביץ

שיקום מדיני-סביבתי בר-קיימא: הנגב המערבי ועזה יכולים לפרוח רק יחד

נקודת מבט

גיליון אביב 2024 / כרך 15(1) / שיקום ופיתוח בר-קיימא של הנגב 27 במרץ, 2024

הנגב המערבי ורצועת עזה הם המערבי

חלק ממערכת סביבתית אחת המאופיינת ביחסי סכסוך מדיני המתנהל בקרבה. עובדת היותם נתונים במערכת סביבתית אחת והתלות ההדדית בין הסביבה לשדה המדיני מודגמות היטב בסוגיות של בריאות הציבור, זיהומים סביבתיים, ניהול משק המים והביוב, חופש התנועה במרחב, הביטחון התעסוקתי והתזונתי, תחושת הביטחון והחוסן האישי והחברתי^[2]. החיים במערכת משותפת עם רצועת עזה הנשלטת על ידי ארגון טרור, הביאו את הנגב המערבי להשקיע בבניית חוסן קהילתי וחברתי, נוכח החיים בצל איום תמידי. הטבח של השבעה באוקטובר והמלחמה שבעטיו הדגימו את החוסן של הקהילה המופלאה של הנגב המערבי, שמצאה את עצמה מתמודדת עם אתגרים קיומיים חסרי תקדים. עם זאת, הם גם הדגימו את חוסר התוחלת בקיום מערכת משותפת לא-מאוזנת שבליבה סכסוך.

ילד מגיע לבקר את אביו שגויס למילואים בשטח כינוס סמוך לרצועת עזה. השאלה המלווה כל הורה היא: כיצד מבטיחים לילדינו עתיד טוב יותר? | צילום: אלה דוידוביץ

שיקום הנגב המערבי ושיקום רצועת עזה תלויים זה בזה, כפי שהשיקום הפיזי והמדיני תלויים זה בזה. ניתן להשקיע רבות בבניית חוסן חברתי וסביבתי בנגב המערבי, אבל כל עוד התשתיות הפיזיות של עזה מפורקות, והיא נשלטת על-ידי ארגון טרור או נמצאת בכאוס, תושבי הנגב המערבי יחיו בלב סכסוך, ולא יזכו לביטחון. מאמצי השיקום הפיזיים והסביבתיים לא יוכלו לצאת לפועל ללא יצירת מציאות מדינית אחרת שתאפיין את המערכת המשותפת. מדינות המפרץ כבר הצהירו כי לא ישקיעו דולר אחד בעזה, אם לא יתבסס פתרון מדיני שיבטיח שההשקעה הכל כך נחוצה שלהן לא תרד לטמיון בסבב אלימות נוסף בעוד זמן קצר ^[1]. היות שכך, הסדר מדיני בין הנהגות פלסטיניות וישראליות מתונות לצד גיבוי וערבויות בין-לאומיות הוא הכרח לכל שיקום חברתי-סביבתי-אקלימי ^[3]. הוא יניח בסיס של כבוד, הכרה הדדית ושוויון בין הקהילות, יפתח הזדמנות לגייס ולרתום את המערכת האזורית, ויאפשר פתרונות סביבתיים מקומיים ואזוריים.

התלות בין הפיזי-סביבתי למדיני הדדית. לא ניתן להגיע להסדר מדיני בר-קיימא, אם לא תוענק תשומת לב מספקת להיבט הסביבתי. ישנם מרכיבים סביבתיים הכרחיים לעיצוב ולייצוב של יחסי שלום במערכת המשותפת ולהבטחת חוסנו של הסדר מדיני, הרלוונטיים לשתי החברות החולקות את המערכת, וגם לתוכן פנימה: זמינות של משאבים חיוניים לחיים, חלוקה צודקת בין משאבים, חיזוק העצמאות והיצרנות המקומיות, הגדלת מגוון מקורות התעסוקה, האנרגיה, המים והמזון, החלפת ידע

וסחורות וכן הלאה. נוסף על כך, הצורך לדאוג להיבטים הפיזיים-סביבתיים ולנהל אותם במשותף יכול לסייע לצדדים השותפים למערכת להתנסות בדפוסי פעולה מדיניים של תיאום, פעולה משותפת ויחסי גומלין חיוביים גם בתוך המערכת, וגם בינה לבין האזורים שסביבה^[5].

התלות ההדדית בין המדיני לסביבתי היא שעומדת בבסיס **התפיסה של "קיימות מדינית-סביבתית"**. הפנמת התלות ההדדית הזו מאפשרת לעצב מערכת שיש בה יציבות, איזונים וחוסן, מערכת שנמדדת באמצעות יכולתה לתמוך בשוויון, במגוון אנושי ובילוגי ובמערכות יחסים מיטביות בין הקהילות, האנשים וסביבתם הפיזית^[4]. התפיסה של קיימות מדינית-סביבתית מציעה לבחון את שאלת פיתוח הנגב המערבי בהסתכלות רב-ממדית הכוללת בחינה של המרחב שאינה כפופה לגבולות פוליטיים; לגזור את הפעולות מתמונת העתיד הרצוי; לנהל את המשאבים באופן שיאפשר הגדלה של המשאבים הזמינים לכול; להתאים לכל גורם את התפקיד המתאים לו בהתאם ליכולותיו, ועוד.

מבקרים ליד ציור גרפיטי במקום שניצבה בו תחנת המשטרה בשדרות. הנגב המערבי בתהליך של אבל וזיכרון/צילום: אלה דוידוביץ

את התפיסה הזו יש לתרגם לפעולות קונקרטיות, שבמציאות הנוכחית עשויות להיתפס כדמיוניות. למשל, הקמת ועדת תכנון משותפת לשיקום הנגב המערבי ורצועת עזה, שישבו בה נציגים של הקהילות המקומיות והנהגה ישראלית ופלסטינית המוכנות לשתף פעולה. ועדת תכנון שכזו, שתושק במסגרת תהליך מדיני, ותתקיים בחסות מדינת האזור, ארה"ב והאיחוד האירופי, תוכל להתייחס למרחב הגאוגרפי כיחידה אחת, להתבסס על תכנון ארוך-טווח, לחסוך "מאמצים כפולים" ולקדם פעולות משותפות.

דוגמה קונקרטית נוספת הממחישה את תפיסת הקיימות המדינית-סביבתית היא הגדרת אזורים מפורזים צמודי-גדר ברצועת עזה ובנגב המערבי כשמורות ביוספריות או שמורות שלום. בדרך זו, בליבת המערכת המשותפת, במקום גדרות נבנים שטחים "אקס-טריטוריאליים", שחלים בהם קודים בין-לאומיים, ותפקידם לספק שירותי מערכת אקולוגית לקהילות מצידי הגבול, בדגש על גידול מזון, אנרגיה ממקורות מתחדשים ופעילות פנאי ורווחה. מימוש הרעיון מחייב פינוי של השטח מפגעי המלחמה, שיקום של הקרקע, והפיכת האזור לשמורה טבעית המקיימת מגוון ביולוגי. לכך יש להוסיף נדבך של פעילויות חינוך המחברות בין ערכים סביבתיים ואנושיים. בטווח הארוך יהפכו המרחבים האלה גם לאזורי מפגש בין-קהילתי^[6].

מרכז חוסן שדות נגב, שהוקם בתמיכת הממשלה כחלק מרשת מרכזי חוסן, כדי לעזור לאוכלוסייה לשאת את האתגרים הביטחוניים של החיים בנגב המערבי | צילום: אלה דוידוביץ

ישנן דוגמאות רבות לפעולות קונקרטיות שניתן לעשות לאור התפיסה של קיימות מדינית-סביבתית: הקמת שדה סולארי בניהול מקומי המחבר את ישראל והפלסטינים לרשת אנרגיה אזורית הכוללת את מצרים, ערב הסעודית ואגן הים התיכון; הקמת מרכזי כלכלה מעגלית חדשניים לטיפול בהריסות המבנים והשבת החומר לשימוש, הקמת תחנות ניטור ואיסוף ידע על היבטי הבריאות באזור עבור ניהול מושכל של החלטות בריאות, קידום חיבור תעסוקתי משלים מעודד שוויון, ניהול ופעולה משותפת לניצול מיטבי של משאבי המים והאנרגיה ויצירת מקורות חדשים, ועוד ועוד.

הדוגמאות נשמעות מופרכות ותלושות מהמציאות, כאשר צה"ל והחמאס נלחמים בעזה, ותושבי עזה והנגב המערבי עקורים מביתם. אולם בחירה לשקם בנפרד את הנגב המערבי ואת עזה תביא אותנו בחזרה לשישה באוקטובר – למערכת שאינה בת-קיימא. נכון, התפיסה של קיימות מדינית-סביבתית קשה להגשמה, ואפילו לדמיון, אבל זו הדרך היחידה לבנייה של מערכת בת-קיימא ולשיקום אמיתי של הנגב המערבי.

95% גן עדן ו-5% גיהנום, כך נהגו התושבים במערב הנגב לומר. טבע עוצר נשימה, ושלט למבקרים שמזכיר את נוכחותו של הסכסוך. אולי יום אחד יהיה פה פארק של שלום. חוות השקמים, יעד תיירותי בדרום אדום | צילום: אלה דוידוביץ

מקורות

1. גל י. 2023. היום שאחרי מלחמת עזה 2023: בניית תשתית כלכלית-מדינית בעזה כחלק מהסדר פלסטיני-ישראלי בהקשר של שיתוף פעולה אזורי. מכון מיתווים וקרן ברל כצנלסון.
2. מכון מיתווים. 2023. הבטחת תשתיות קריטיות בעזה היא צורך ביטחוני ישראלי. נייר מדיניות.
3. צנעני ע. 2024. היוזמה הישראלית – חלופת המחנה הדמוקרטי למדיניות הממשלה: מפת דרכים מדינית לביטחון ארוך טווח. קרן ברל כצנלסון ומכון מיתווים.
4. רפפורט ב. 2023. קיימות מדינית אקלימית: ליבת מדיניות החוץ במאה ה-21. מכון מיתווים.
5. רפפורט ב. 2024(א). האסון ההומניטרי בעזה משרת את החמאס ומזיק לישראל. מכון מיתווים.
6. רפפורט ב. 2024(ב). הסכמים אקלימיים כתשתית להסכמי שלום עתידיים. מכון מיתווים.